

'Nasilju u jeziku mogu se suprotstaviti pisci tako da ne žele lekturu knjige, a novinari za svaku promjenu u tekstu mogu tražiti objašnjenje i pozvati se na Povelju UN-a'

— Snježana Kordić —

HAZU treba ukinuti a jezične puritance bojkotirati jer zarađuju na nacionalizmu

Lingvistkinja Snježana Kordić tvrdi da su srpski, bošnjački, hrvatski i crnogorski isti jezici, zbog čega je zaratila s kroatistima, za koje kaže da u Hrvatskoj tvore mrežu rođačkih, obiteljskih i prijateljskih odnosa, čiji rad nema veze sa znanošću i ograničava slobodu jezika

tekst SOFIJA POPOVIĆ foto TOMISLAV SMOLJANOVIĆ

Hrvatska lingvistica Snježana Kordić autorica je najčitanije lingvističke knjige nakon raspada Jugoslavije. Njezin "Jezik i nacionalizam", objavljen u biblioteci Rotulus Universitas zagrebačkog izdavača Durioux, izazvao je lavinu reakcija, među ostalim i tužbu Hrvatskoga kulturnog vijeća protiv Ministarstva kulture, koje je novčano poduprlo tiskanje djela. Autoričina tvrdnja da su hrvatski, srpski, bosanski i crnogorski jedan policentričan jezik nacionalistima je nepodnošljiva: jednako je oštro napadnuta od sličnih krugova u Srbiji i u Hrvatskoj. Još je veći bijes izazvala njezina analogija između "čišćenja" jezika u nacističkoj Njemačkoj i poratnoj Hrvatskoj. Autorica, svjesna da ima posla s opasnim svijetom, potpuno se povukla iz javnosti i komunikaciju obavljala isključivo e-mailom. To je izazvalo brojne vrlo maštovite glasine, čiji je vrhunac bila verzija da Snježana Kordić uopće ne postoji i da je autor knjige netko drugi, tko se krije iza njezina imena. Kordić, je, međutim, autorica brojnih znanstvenih radova, početkom 90-ih bila je sveučilišna asistentica na fakultetima u Osijeku i Zagrebu, a potom je petnaestak godina predavala kao docent i gostujući profesor na slavističkim katedrama u Bochumu, Münsteru, Berlinu i Fran-

kfurtu. Njezina teza da lingvisti nemaju pravo izmišljati jezik, nego im je posao onaj postojeći proučavati, izazvala je val olakšanja kod brojnih hrvatskih intelektualaca koji već godinama ne uspijevaju pratiti trend novoizmišljenih riječi i jezičnih pravila koja se u posljednjih 20 godina mijenjaju iz mjeseca u mjesec. Okrugli stol pod nazivom "Jezik i identitet", održan na pulskom Sajmu knjiga, prvo je javno pojavljivanje Snježane Kordić u Hrvatskoj nakon izlaska njezine knjige, tako da je i ovaj razgovor, vođen u predvorju hotela "Pula", prvi intervju s autoricom uživo u tom razdoblju.

► **Objavili ste javnosti da posao lingvista nije da propisuje, nego da opisuje jezik. Zar je moguće da su Hrvati jedini narod kojem to ni jedanput u proteklih 20 godina nije palo na pamet?**

- Dakako da je ljudima to padalo na pamet. Jezik stvaramo svi mi, njegovi govornici. Nesvjesno ga prerađujemo i dorađujemo, i tako nenamjerno stvaramo jezične norme. Pritom je naš stvarni cilj efektan, glatka komunikacija. Jezična pravila nastaju kao utabani prečaci u parku, ljudi ih ne upo-

► trebljavaju s namjerom da stvore nove pro- laze, nego da si skrate put. Devedesetih su se, iz političkih razloga, počele preko noći mijenjati riječi. Osoba koja je smišljala, ali i upotrebljavala novoforsirane riječi, govorila npr. "šport" umjesto "sport", time je demon- strirala da spada u društvo na koje se nova vlast može osloniti, jer može demonstrirati poslušnost i autocenzuru čak i u jednoj tako spontanoj radnji kao što je govor. To se čini- lo iz osobne koristi.

► **No stvari tu nisu stale. Danas se i dalje u medijima, administraciji, pa čak i u književnosti, slijede jezični "naputci", neprekidne promjene za koje nema nikakva logična obrazloženja niti jav- nost zna tko ih proizvodi.**

- Nukleus "jezičnih arbitara" neprekidno su niz godina činili Stjepan Babić, Dalibor Brozović i Radoslav Katičić. Brozović je svo- jedobno bio Tuđmanov zamjenik, a Babić član HDZ-a. Uz pomoć svojih rođaka, neča- ka i prijatelja razvili su vrlo kompleksnu hije- rarhiju lektora koji prakticiraju jezični puri- zam. Ravnateljica Instituta za hrvatski jezik je Brozovićeva kći, Dunja Brozović, u redove HAZU-a izabrana je na temelju lažirane bio- grafije, u koju je uvrstila knjigu koju nikad nije objavila. Kroatisti, uostalom, za razli- ku od pisanog jezika, upravljaju HAZU-om; donedavni predsjednik Akademije, Milan Moguš, ujedno je i blizak Babićev prijatelj.

► **Zvuči kao da je u pitanju svojevrsna "jezična mafija"?**

- Kao što sam rekla, ta se mreža održava pomoću rođačkih i prijateljskih odnosa. Čak je i Hrvoje Hitrec, predsjednik Hrvatskoga kulturnog vijeća i jedan od osnivača desne političke stranke HRAST, Babićev zet.

► **Postoji li mehanizam kojim bi se zaustavilo to sakaćenje jezika?**

- Osim što je u suprotnosti sa znanošću, takva jezična politika ograničava slobodu upotrebe jezika, te je u suprotnosti s Pove- ljom Ujedinjenih naroda, prema kojoj sva- ki pojedinac ima pravo slobodno se izražavati na vlastitom jeziku. Nisam stručnjak za pravnu problematiku, ali postoje neke naznake da bi, nakon ulaska u EU, bilo

'Suprotno našem uvjerenju, 98 posto jezika na svijetu nema nikakav službeni status i ustav nije kriterij za postojanje jezika'

moguće pred Evropskim sudom podići neku tužbu u tom smjeru. Premda, treba znati da je, za razliku od pisma, govorni jezik, unatoč svim cenzorskim naporima, uglavnom ostao nepromijenjen. U Hrvatskoj se, doduše, uopće ne provode istraživanja jezične upotre- be, a koja je vrlo jednostavno provesti: net- ko ode na teren, u Split, Osijek i Rijeku, i sni- mi kako tamo ljudi govore.

► **Zašto se jezične promjene, koliko god da su nasilne, ne provode dosljedno? Kad je, na pri- mjer, riječ "pozornost" zamijenila "pažnju", kako to da nije nastala i njezina negacija, "nepozor- nost"? Ako nije "hitno", nego "žurno", zašto još uvijek imamo "hitnu službu"?**

- Cijela zajednica radi na jeziku stotine godina. Ne može doći neki pojedinac i tek tako urediti jezik, napraviti ga savršenijim. Logično je da iz takva pokušaja nastaju same kontradiktornosti. Sjećam se nečega što mi

je na početku karijere otvorilo oči, pro- mijenilo me. Na jezičnu intervenciju da se umjesto "jednog dana" piše "jednoga dana", anglist Vladimir Ivir je rekao: "Ali to nema nikakvu funkciju." To je bio argument koji se ničim nije dao pobiti.

► **Zašto se, nakon jezičnog nasilja 90-ih, nije stalo s nasilnim promjenama? Na svim su se dru- gim područjima stvari donekle normalizirale.**

- Jer je "prekrajanje jezika" izvrstan izvor prihoda. Osim toga, nudi radno mjesto, što u današnje vrijeme nije mala stvar. A dovolj- no je s vremena na vrijeme preimenova- ti "zimzelen" u "vazdazelen" da bi se pokre- nulo tiskanje novih udžbenika. Uz sveučiliš- ne profesure, mogu se honorarno obavlja- ti dodatni lektorski i cenzorski poslovi. Kro- atistima nije u interesu da si ukinu izvore prihoda. Osim toga, sadašnji status donosi im nimalo zanemariv ugled u društvu: oni

Oni koji provode jezičnu politiku pišu puno knjiga, ali nisu znanstveno napisane, a i ne vidim da čitaju stranu literaturu

proglašavane nepoželjnima, kada je "šamar" zamijenila "pljuska". U medijima je situacija toliko apsurdna da su pokušavali lektorirati tekstove jezikoslovca Dubravka Škiljana. Meni su '95., '96. još pristajali objaviti nelektorirane tekstove, uz napomenu da nisu lektorirani. Dvije godine kasnije to više nije bilo moguće. Morali su sve lektorirati, čak i tekstove lingvista.

► **Postoji li neki konkretniji izlaz iz ove situacije?**

- Postoji. Treba ukinuti lektorske službe, i reformirati ili rasformirati Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti. Oni nemaju legitimitet ni od građana ni od znanosti. Na tome bi se moglo dovoljno uštedjeti da se studentima omogući besplatno studiranje. Osim toga, nikom ne preporučujem da kupuje rječnike, gramatike i pravopise koji se objavljuju kao na tekućoj traci. Većinu je ljudi, doduše, ta euforija već odavno napustila, ali kupuju ih knjižnice, i razne druge institucije. Jednako kao što djeca moraju kupovati udžbenike koji se neprekidno mijenjaju.

► **Ali protuargument obično glasi da danas ljudi nisu dovoljni pismeni, previše griješe u pravopisu i gramatici da bi se njihovi tekstovi mogli objavljivati.**

- U doba današnje kompjutorske tehnologije za takve je intervencije dovoljan kompjutorski program koji provjerava pogreške. Osim toga, postoji i sustav samoregulacije: ako ne govorite dobro, ljudi vas neće slušati. Ako pak ne pišete dobro, neće vas čitati. U Njemačkoj nema lektora, nego postoje redaktori teksta, što je vrlo korisna stvar: oni savjetuju autoru kako da tekst učini jasnijim, nude bolja stilska rješenja.

► **Koliko su ljudi koji provode jezičnu politiku u Hrvatskoj još uvijek znanstveno relevantni? Objavljaju li nova djela, čitaju li stranu stručnu literaturu?**

- U posljednjih 10-15 godina objavili su mnoge knjige. Problem je što one nisu znanstveno napisane. Ne znam čitaju li stranu literaturu, ali ne vidim da je igdje citiraju.

► **Kakve će, prema vašem mišljenju, to sve skupa imati dugoročne posljedice za jezik? I za ljude koji ga upotrebljavaju, a podsvesno neprekidno trpe tu nesigurnost da ga uopće ne znaju?**

- Ja sam znanstvenica i ne mogu davati takve prognoze. Činjenica je da jezični purizam, kao i falsificiranje povijesti, idu ruku pod ruku s nacionalizmom, i jedno potencira drugo. Ako nas uvježbavaju da pri svakodnevnom govoru neprekidno razmišljamo o tome što valja, a što ne valja, a ne valja ono što nije "hrvatsko", to je nacionalizam. Još je strašnije što se obje komponente, i falsificiranje povijesti i purizam, ugrađuju u školske udžbenike. Što će biti s djecom

kojima na udžbeniku umjesto "Kemija" piše "Lučba", to uistinu ne znam.

► **U svojoj ste knjizi usporedili odnos prema jeziku u Hrvatskoj i nacističkoj Njemačkoj. Postoji li u suvremenom svijetu neka zemlja koja se prema jeziku odnosi kao mi?**

- Koliko znam, ne. U zapadnoj Evropi sasvim sigurno ne postoji. Međutim, kako Hrvatska ima prestižnu ulogu u regiji, sad su je i neke susjedne zemlje počele oponašati. Najprije Bosna, gdje je, zbog silne administracije, lektoriranje još bolji biznis nego

Jezični purizam i falsificiranje povijesti idu ruku pod ruku s nacionalizmom, a strašno je da se oboje stavlja u udžbenike

u Hrvatskoj, a potom i Crna Gora. Ondje se, na primjer, predlaže da bi se "dj" u svim slučajevima trebalo čitati kao "đ", a zjenica oka trebala bi postati - "ženica". Krajnje je pritom zanimljivo da Crnogorcima direktnu logističku podršku pružaju Hrvati. Autori gramatike crnogorskog jezika su Ivo Pranjković, Josip Silić i Adnan Ćirgić. Prva dvojica su hrvatski jezikoslovci, a treći je doktorirao montenegristikom kod - Milana Moguš. Što potpuno dokazuje moju tezu da su hrvatski, srpski, crnogorski i bošnjački varijante jednog jezika. Jer kako bi, pobogu, inače bilo moguće da stručnjaci za hrvatski budu istodobno i stručnjaci za crnogorski jezik?

► **Vaša upotreba naziva "srpskohrvatski" izazvala je velik otpor dijela javnosti. Mislite li da bi uistinu bilo moguće, ne iz znanstvenih, nego iz psiholoških razloga, da se danas u Srebrenici ili Hadžićima za jezik upotrebljava takav naziv?**

- Naravno da ne bi. Naziv jezika definira se na tri razine. Prva je ustav, koji uopće ne mora sadržavati odredbu o službenom jeziku, ni o njegovu nazivu, kao što ga ne sadrže mađarski, njemački, britanski, američki ustav. Suprotno u nas uobičajenom uvjerenju, 98 posto jezika na svijetu nema nikakav službeni status, i ustav nije kriterij za postojanje jezika. Na drugoj razini su ljudi koji određeni jezik upotrebljavaju, i smiju ga zvati kako hoće. Treća su razina lingvistika. U posljednjih dvjesto godina, koliko postoji lingvistika, postoji i znanstveni naziv za naš jezik, "srpskohrvatski". Jednako kao ►

su jedini koji znaju "ispravno upotrebljavati jezik", što je u zemlji koja vjeruje da je različitost njezina jezika od presudne važnosti za opstanak države neprocjenjivo važna.

► **Što je s mlađim generacijama? Nema li netko među njima entuzijazma za znanstveni pristup jeziku?**

- Tu je od mlađih Mate Kapović. Ali ne treba očekivati masovnu pobunu: na kroatistiku se upisuju ljudi koji su već od osnovne škole odgajani u takvu duhu. I učili su iz strahovito purificiranih udžbenika.

► **Što onda predlažete? Tko bi se trebao pobuniti protiv takvog stanja?**

- Teoretski, to bi mogli učiniti pisci i novinari. Pisci bi mogli zahtijevati da im se knjige ne lektoriraju, a novinari za svaku promjenu zatražiti objašnjenje i pozvati se na Povelju Ujedinjenih naroda. Postoje, primjerice, točni datumi kad su na HRT-u pojedine riječi

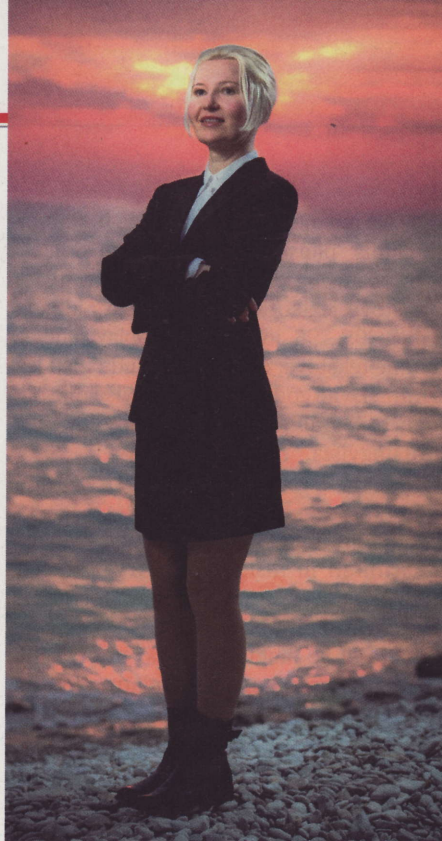
što flamanski znanstveno spada u, također policentričan, nizozemski jezik, ili valonski u francuski.

► **Ipak, EU je priznala hrvatski kao jedan od službenih jezika.**

- Evropska se unija ne bavi temom jezika. Svaka zemlja koja u nju uđe ima pravo navesti službeni jezik koji želi, i imenovati ga kako želi. Već niz godina govorim da se oko toga godinama stvara lažna panika. U Evropskoj uniji nisu predvidjeli da bi neka zemlja mogla biti nesretna što drugi govore njezinim jezikom, jer je u principu poželjno da je jezik što rasprostranjeniji.

► **Godinama ste predavali na njemačkim sveučilištima. Kakav je danas interes za naš jezik u inozemstvu?**

- Jako je opao. Dok je postojao Istočni blok, Jugoslavija je bila jedina zemlja u koju

Cijela zajednica radi na jeziku stotinama godina. Ne može doći neki pojedinac i urediti savršen jezik

se moglo putovati bez vize. Danas se može putovati svakamo. Njemački su slavisti zainteresirani za ruski, poljski, ponešto za češki. Od 90-ih je situacija za nas nepovoljna. I u Njemačkoj se sad masovno šteti, i masovno

se ukidaju slavističke katedre. A najprije se ukida južna slavistika. Više je nema u Münchenu, Münsteru, Bochumu, Mannheimu i brojnim drugim gradovima.

► **Zašto se niste pojavljivali na promocijama vlastite knjige?**

- Ta knjiga sažima nešto o čemu pišem 20 godina. Koliko god sam znanstvenih tekstova napisala, u svijetu kroatistike to nije donijelo nekakve promjene, od njih se bilo kakva argumetacija jednostavno odbija. Nisam vjerovala da bi govor polučio bolje rezultate. Osim toga, htjela sam da knjiga govori sama za sebe, da ostanem što više u pozadini. A nakon što se ispuše ljutnja i dovoljno ljudi sti-

'Ne kupujte rječnike, gramatike i pravopise koji se objavljuju kao na tekućoj traci'

gne pročitati knjigu, da se tada mirno razgovara o temi jezika.

► **Nakon 18 godina nedavno ste se vratili u Zagreb. Je li razlog vašeg nepojavljivanja bilo i to što ste se brinuli za vlastitu sigurnost?**

- Možda.

► **Svojedobno su vam i prijatili?**

- Da, ali anonimno, i to ljudi koji nisu imali pojma što piše u knjizi. Mnogo je više bilo pozitivnih reakcija, od ljudi s imenom i prezimenom.

► **Ipak, nedavno ste predavali u susjedstvu, u Sarajevu. U skladu s poslovicom da je najteže biti prorok u vlastitom selu?**

- Da, to je bilo za mirovne aktiviste, na Mirovnoj akademiji. I ranije na tamošnjem Goethe institutu, na konferenciji na temu jezika. Ulrich Ammon, stručnjak za policentrične jezike, ondje je podržao moje teze. S druge strane, lingvisti iz Republike Srpske, kroatist iz Sarajeva i bošnjakisti držali su se identično kao moji hrvatski kolege.

► **Nije li neobično što nekoga s vašim referencama danas u Hrvatskoj nitko ne želi zaposliti?**

- Prije dvadeset godina počela sam polemizirati s Babićem i znala sam što to znači. U ovoj su zemlji mnogi ljudi ostali nezaPOSleni upravo stoga što su se trudili raditi svoj posao. Mnogo je takvih i među vama novinarima. Kad bi meni ponudili posao, to bi značilo da se mijenja pristup jeziku. To bi pak značilo da su se u društvu dogodile velike promjene.

N